

CAPITOSTOS CARLINS AL PENEDÈS A LA TERCERA GUERRA

RESUM

L'autor ressegueix les diverses dades conegudes de personatges penedesencs que van actuar entre la Guerra Reialista iniciada el 1822 i la Tercera Carlinada closa el 1875.

ABSTRACT

The author goes through all data known relating important figures from the Penedès Area who developed a role between the Royalist war which started in 1822 and the third Carlism clash which finished in 1875.

EXPLICACIÓ

Començant per la Guerra Reialista (1822-23) i acabant per la tercera Guerra Carlina (1872-75), en cada un dels conflictes armats del segle XIX el Penedès patí la mateixa fractura geogràfica: els pobles del litoral i les viles importants restaven en poder de l'autoritat governativa (ja l'exèrcit, ja les milícies), mentre que la resta del territori era partidari dels altres (diguem-ne reialistes, "agraviats", carlins, matiners, facciosos o trabucaires).

Naturalment, aquest estat de coses, i durant tants anys, produí una sèrie de cabdills o capitans ("capitostes" en castellà, "líders" en llenguatge modern) que han estat generalment menystinguts, alguns d'ells titllats fins i tot de lladregots i assassins.

En la primera de les conteses esmentades –i al començament de la segona– destacà el bisbalenc Joan Romagosa i Pros (1791-1834), que arribà a general i morí afusellat. A la Guerra dels Matiners adquirí anomenada el mític Pau Manyer i Marcer, també bisbalenc (1800-1848), que per alguns fou mereixedor dels pitjors qualificatius i per altres fou una mena de Robin Hood, que robava als rics per afavorir els pobres. I a la Tercera Guerra Carlina sorgí la poderosa figura de Martí Miret i Caraltó (1846-1896), nascut a la Granada, que fou brigadier de Carles VII i després, a Cuba, coronel alfonsí.

En aquest treball apleguem notícies de mitja dotzena de carlins penedesencs, o molt vinculats a la comarca. A més d'ells, i donats per ordre alfabètic i una mica a ull, pesquem aquests altres: Cristòfol Comas (dit "Tòfol de Vallirana"); "L'Esquerrà de Pallejà"; Josep Fons (dit "Llauger"); "Frare d'Oleseta"; "Gosch de la Torregassa"; Josep Jover ("rector d'Altafulla"); Jaume Junqué Bages; Ramon Mirats; Josep Prim; "la Pubilla", de la quadra de Puiglloret (afusellada pels milicians el 1840); Francesc Sardà (conegut com "Quico de Constantí"); Ramon Sellarès; Soler del Rosset; Jaume Vendrell (dit "Carxol")...

Miquel i Joan Borràs, dits "Cadiraire"

Amb aquest cognom i amb el renom de "Cadiraire" trobem pare i fill. Actuaren a la Tercera Guerra Carlina, si bé l'edat del pare (nascut possiblement el 1809) fa suposar que actuà en algun dels conflictes anteriors. Havia exercit de cadiraire a Capellades, però deixà aquest poble vers el 1850. L'estiu del 1869 apareixen tots dos, amb altres carlins, entre Piera i Sant Quintí.

Durant la Tercera Guerra entren a Gelida (10/4/1872), a les ordres del veterà Castells. En successives accions els trobem a Sant Martí Sarroca (13/5/72), Sant Quintí (19/5), Capellades (20/5), Piera (22/5), Vallvidrera i Sarrià (26/6), Molins de Rei i pobles del pla de Barcelona (7/7), Sant Boi de Llobregat (12/7) i Collbató (17/7).

El 18/7/72 són sorpresos a Rajadell per la columna Arrando, i el pare resulta ferit de gravetat en una cama, és fet presoner i traslladat a Igualada. La ferida es complica, i el "Cadiraire" pare és enterrat en aquella població el 7/9/72. Molts carlins l'acompanyen al cementiri.

Durant les setmanes que el pare resta immobilitzat, el fill prossegueix la lluita. El juliol de 1872 tomba per Calaf, el 5/8 és a Piera i després de rondar pels volts d'Igualada, on té el pare, retorna a Piera (24/8), amb Miret i Masachs; i amb ells, a finals d'agost i primers de setembre, és a Sant Pere de Riudebitlles, la Torre de Claramunt, Carme, Piera, Sant Quintí i Terrassola. Amb en Quico de Constantí recapta diners a Masllorenç, Rodonyà i Masarbonès (19/9). Participa, el 18/11, en una forta batussa a les Ventoses, al costat de Tristany i Miret. El 25 següent sopa a Puigdàlber i es reuneix amb Tristany a Sant Quintí. Visita Monistrol (18/10), reposa a Sant Quintí (4/2/1873) i recull diners a Vallirana, Ordal, Oleseta i Olivella (febrer). A mig mes participa en un combat a Font-rubí, contra el brigadier Medievela. És inclòs al tercer batalló de Barcelona, dit "Voluntarios de Igualada", amb Miret i Masachs. El 27/3/73 intervé en els fets de Berga, amb Savvals, Miret i Tristany, i és ferit. Així ho comenta l'historiador Josep-Joaquim d'Alós al seu manuscrit: "...los carlistas tuvieron un jefe herido de apodo Cadiraire hijo...".

No en sabem res més.

Mariano Sardà, dit "Mariano de la Coloma"

Aquest personatge, escrit també Cerdà, fou més conegut pel renom. Nascut a Piera el 1813, es casà amb una dona dita Coloma, que li donà el motiu. Era d'elevada estatura, traginer d'ofici, groller i analfabet. A la Guerra dels Matiners destacà com a eficient recaptador d'impostos a favor dels carlins.

L'abril del 1872 s'alçà a Piera amb un centenar d'homes armats. Tombà amb la seva gent per tot el Penedès. Fou detingut, i jutjat el 25/6/72, acusat de rebel·lió. El fiscal li demana 18 anys de presó. Quan Castells captura a Manresa el coronel Rokiski, pretenen canviar-lo per en Mariano, però el coronel s'escapa i la maniobra va en orris. En proclamar-se la República és alliberat (març 1873), ja que ell argumenta que havia combatut un rei intrús –Amadeu de Savoia. Davant d'aquest fet, alguns liberals diuen que *"fue protegido de la federal, que le puso en disposición de continuar sus crímenes y sus tropelías"*.

L'octubre d'aquell any el retrobem a Igualada, Masquefa, Collbató i Gelida. El 8/3/1874, en veure que a Sant Sadurní no obeeïen les seves ordres, resolgué capturar les persones que sortien a treballar. S'emportà setze homes. En veure-ho els de dins, tocaren sometent, sortiren i els carlins fugiren.

Durant aquella guerra els carlins detenien trens i cremaven estacions. Alós comenta l'actuació d'en Mariano, dient: *"Gran fusilador de trenes, pues sin encomendarse a Dios ni a los hombres mandaba echar descargas a los trenes de Zaragoza y Tarragona, siendo causa de algunas víctimas..."*. Encara l'agost del 1875, a les acaballes de la guerra, es presentà a Martorell a cobrar la contribució. Aconseguí la graduació de tinent coronel, primer cap del 5è batalló de Barcelona.

L'abril del 1882, conclosa la guerra, en Sardà es passejava tranquil·lament per tot arreu; els veïns s'admiraven de la seva sang freda. Participà encara en una reunió carlina celebrada a Vilafranca l'agost del 1884, al costat d'en Josep Pascual i altres caps.

Morí a Piera, el 10 de novembre del 1902, a la respectable edat de 89 anys.

Domingo Masachs, dit "Nas-ratat"

Més conegut pel seu renom que no pas pel nom i cognom veritables. Se'l fa nascut a Maians (Bages) el 8 de gener del 1818. A la Guerra dels Set Anys el seu pare, Pere, carlí, fou mort pels liberals a Castellfollit del Boix. Domingo, el fill, el substituï lluitant al costat de Tristany i participant en l'entrada a Solsona.

A la Guerra dels Matiners assistí a les accions de Terrassa, Guissona, Súria i altres, i arribà a tinent. Perduda aquella guerra, emigrà a França el 1849, però retornà el 1863 com a capità.

A la tercera guerra el trobem a Sant Martí Sarroca amb els "Cadiraies" (13/5/1872), a Sant Quintí (19/5) i a Capellades (20/5). El 24/8 entrà a Piera amb Miret i el 30/8 a Sant Pere de Riudebitlles. Fou a Monistrol (18/10) i a la batussa de les Ventoses (18/11). A primers del 1873 formà part del 3r batalló de Barcelona i prengué part en els fets de Berga (27/3). El 5/6 estava a Rocafort de Queralt amb els prínceps, Tristany i Miret, i amb els mateixos entrà a Igualada (17 i 18/7/73), on ja era coronel. Prengué part en l'ocupació de Santpedor (20/7/73), Gironella (16/8) i Capellades (1/9), on fou ferit. Després, a Igualada (4/10/73), Manresa (4/2/74) i Prats de Lluçanès (6/5/74), on es lliurà un ferotge combat. Convertit en l'ombra de Martí Miret, el seguí arreu: la Gleva, Berga, Oristà, Prats de Lluçanès, Igualada, Vic, el Vendrell...

Alós comenta d'ell, al manuscrit: *"Buen hombre, no ha robado o al menos poco si lo ha hecho, no ha sido sanguinario; era valiente y de buena fe..."*.

Ben acabada la guerra, *"el pundonoroso y valiente coronel carlista"* caigué malalt de gravetat a causa d'una forta pulmonia. Residia a Vilafranca, a casa del *"distingit propietari"* Josep Vila –casat amb Carlota Dalmau–, que l'havia recollit, *"tratándole como de familia y asistiéndole con verdadero cariño"*.

Després d'una lenta agonia, en què donà grans proves de resignació cristiana, morí a les 9 del matí del dia de Nadal del 1891. Tenia 73 anys.

L'enterrament, a Vilafranca, fou molt lluit. Les gasses del fèretre eren sostingudes pel baró d'Albi, pel senyor Puget i pels companys d'armes Miró, Pascual, Bisbal i Pedrosa. La venerable comunitat, amb creu alçada, era seguida per una secció de pobres amb brandons. Presidien el dol un gendre del difunt i el senyor Vila. Se li cantà un respons a la parròquia de la Trinitat. A la mateixa església, el 2 de gener del 1892 es van celebrar solemnes funerals, als quals assistiren carlins de tot el Penedès.

Martí Miret i Caraltó

Encara que algunes enciclopèdies donen errades les dades del seu naixement i la seva mort, el cert és que aquest personatge nasqué a la Granada el 12 de novembre de 1846 i morí a Barcelona el 16 d'abril de 1896.

De ben jove sentí vocació pel sacerdoci, que és un bon primer pas per fer-se guerriller carlí. El 1872, en esclatar la tercera guerra, deixà els estudis i prengué les armes. Valent fins a la temeritat, i amb cultura, no trigà a destacar. En un romanç hem llegit: *"El cabecilla Miret es estudiante de fama, / de los mozos más bien hechos / del pueblo de la Granada."* Congenià amb el príncep Don Alfons –germà del pretendent– i la seva esposa María de las Nieves, dita "Doña Blanca". Aquesta, a les seves sucoses memòries, posa Miret pels núvols, li dedica tota mena d'elogis superlatius i el contraposa sempre a Savalls, a qui tenia molta tórria.

El primer esment d'en Miret guerriller apareix lligat al poble de Sant Jaume de Frontanyà, el 4/6/1872. Després actua pel Penedès i rodalies. El 18/11 d'aquell any participa en l'acció de les Ventoses, al terme de Marmellar. El primer trimestre del 1873 és a Ripoll, Campdevàrol, la Gleva i Berga, on es produeix un polèmic afusellament de milicians presoners. A la primavera acompanya els prínceps a fer un tomb per la Catalunya central. A l'estiu entra a Igualada (12/7), Santpedor (20/7), Caldes de Montbui (30/7), Capellades (22/8) i Santa Coloma de Queralt (28/8). Els carlins entren –i en surten ràpidament– a Valls (2/10) i el 6/11 prenen Cardedeu i afusellen els defensors, fet en què Miret surt involucrat. Ocupen Banyoles (29/11), Vic (8/1/74), Caldes de Montbui (19/1), Manresa (4/2), el Vendrell (3/3) i Vilanova (4/3).

Intervé decisivament a la batalla de Castellfollit de la Roca, on ascendeix a brigadier i és nomenat vescomte de Castellfollit. El 20/3/74 entren a Vilafranca i el 9/4 a Sallent. El 6/5 es lliura el sagnant combat de Prats de Lluçanès, el 30/5 el de Sant Vicenç de Calders i el 4/7 ocupa Rodonyà. Té un paper important en el setge de Puigcerdà (22/8 a 3/9/74), que no poden rendir. Després d'atacar Vic (3/10), Sant Celoni (6/11) i Cervera (4/1/75), entren a Granollers el 17/1/75. Fan una doble entrada a Molins de Rei (25 i 28/6) i ataquen la Junquera (6/7).

Els darrers mesos d'aquella guerra contrau matrimoni, en un lloc que ignorem, amb Emília Maymir, que vivia a Vilafranca però era procedent, per part materna, de Santiago de Cuba.

Després d'un temps d'exili a França, i en un fosc tracte amb el govern, es presenta voluntari per anar a Cuba a lluitar contra els "insurrectes". El general Martínez Campos –amb qui s'havia enfrontat en més d'una ocasió– el reclama tan bon punt és nomenat capità general de l'illa. Miret hi va silenciosament, en aparença sense graduació militar. Però el general Salamanca –amb qui s'havien empaitat per les comarques de Tarragona– té escó al Congrés i acusa el govern d'haver pactat sotamà la rehabilitació d'antics caps carlins, entre ells el nostre home.

El novembre del 1876 en Miret mana el batalló Guerrillas de Bayamo, que es mou per Sierra Maestra –reducte, molts anys després, de Fidel Castro. Aquell mateix mes li és reconeguda la graduació de coronel. Dins la província d'Oriente, tomba per les importants viles de Manzanillo, Holguín, Bayamo i Las Tunas, i altres de menor categoria.

A mitjan 1883 obté un mes de permís per anar a Nova York *"por asuntos propios"*, viatge que repeteix el 1889. Mentrestant, a causa de la seva precària salut, passa alguns mesos de 1887 a Sant Hilari Sacalm, en un balneari francès i a l'Esplugu de Francolí, per refer-se.

En retornar de Cuba prova de muntar un negoci de sucre a la plana de Vic. El 1890, davant del notari barceloní Joaquim Nicolau, Miret i altres funden una societat en comandita, amb un capital de dos milions de pessetes. La col·locació de la primera pedra de la fàbrica és, a Osona, tot

un esdeveniment. Però els pagesos de la comarca, que tan excel·lents patates cullen, es neguen a cultivar la remolatxa. L'aventura deixa, però, un notable edifici modernista, conegut ara com a Casa del Sucre, que ha estat rehabilitat i forma part del patrimoni públic.

El 15/4/1896 morí a Barcelona. A l'acte de l'enterrament, a l'església dels Àngels, la tropa li va retre honors i les seves restes davallaren per la Rambla, mentre una nodrida banda militar interpretava marxes fúnebres. Hi assistí el seu pare –que morí poc després–, *"que vestia trajo propi dels pagesos del Penedès"*, dos fills i quatre germans. Fou inhumat a Montjuïc, el dia 16, al nínxol número 3.362, segon.

Al cap de més de trenta anys, quan en tenia 79 d'edat, el 22/9/1928, expirà la seva vídua, Emília Maymir i Jané.

El matrimoni havia tingut quatre fills, nascuts a Cuba: Manuel (que es casà amb Concepció Ferrer Marcé, de Vilanova i la Geltrú), Ricard (amb la gaditana Ángela Víctor), Sofia (amb Bernardo Fernández Valdés) i Maria Pia (morta als 7 anys).

Miret fou doblement perdedor: els carlins no el veneren com un dels seus herois, sinó que –com el mític Cabrera– és titllat de traïdor; i pels liberals compta només el temps que va servir a Cuba con a coronel alfonsí.

Josep Miró Junqué, "Pepus"

Nasqué a la Bisbal del Penedès l'any 1847. Féu el servei militar a València, on s'estava en proclamar-se la revolució. A les ordres del marquès de Novaliches participà a la batalla d'Alcolea.

En iniciar-se la tercera Guerra Carlina era a la Bisbal, on alçà una nombrosa partida. Se sumà primer a les forces del general Domingo Sans, lluità al Masroig i en altres indrets de les comarques tarragonines. Assistí al coronel Francesch a l'entrada a Reus, col·laborà amb Francesc Sardà ("Quico de Constantí") i es va moure activament, enfrontant-se als liberals i recaptant contribucions.

Milità a les ordres immediates de Martí Miret, fins que es formà el 3r batalló de Barcelona, el comandament del qual fou confiat a Masachs. El 2/11/1873 fou nomenat tinent, i capità el 25/9/74. Amb Masachs intervingué en l'entrada a Berga i a les accions de la Gleva, Oristà, Casserres i Prats de Lluçanès. Destacà també a l'ocupació d'Igualada i Caldes de Montbui, als atacs als combois de Berga i a les entrades a Valls, Vic, Manresa, el Vendrell i Molins de Rei, entre altres.

Pel combat de la Gleva li fou atorgada la creu de San Fernando (13/7/73), pel de Casserres (16/3/74) la del Mèrit Militar, i el 21/2/76 la medalla de Carles VII, de plata, i el càrrec de comandant. Tenia un ull de vidre.

Acabada la guerra emigrà a França, però retornà aviat i fou porter de la casa d'un marquès, a Barcelona. Contumaç conspirador, figurà a les Junes i als Cercles Tradicionalistes. El 3/12/1899, el general Josep Moore el nomenà tinent coronel. El 1900 es produí un frustrat i vodevilesc alçament carlí a Badalona, que Miró secundà al cap d'una partida a les costes de Garraf. Allí aguantà alguns dies, fins que, perseguit pels mossos d'esquadra, aconseguí fugir a França, on va romandre fins que li arribà l'indult.

S'havia casat amb Maria Mayoral. Morí a Barcelona, al carrer de Trafalgar, núm. 41, el 20/9/1913. Els funerals se celebraren a l'església de Sant Pere de les Puelles. Hi assistiren dos germans seus –Magí i Ramon– i la flor i nata del carlisme català, delegacions de molts pobles, veterans de l'antic batalló de Miret, una munió de sacerdots, comissions de Centres Tradicionalistes i de requetès... Fou enterrat al cementiri de Montjuïc, al nínxol núm. 6.132 de la via Sant Francesc.

Com que era de lloguer, el setembre del 1917 fou traslladat al nínxol núm. 3.934, del mateix agrupament. Però aquesta sepultura fou desnonada el 5/11/1986, i totes les despulles foren traslladades a l'ossera general dins del mateix recinte.

Sic transit gloria mundi!

Josep Moore Arenas

Nascut a Barcelona el juny del 1842, lluità intensament pel Penedès i comarques tarragonines durant la tercera guerra, i per això l'afegim a aquest recull.

Descendent de família irlandesa, fou educat a Londres, i als quinze anys d'edat ingressà a la Marina anglesa. De retorn a Barcelona, el 1869 es movia per cercles carlins. Col·laborà al periòdic *La Convicción*, on es mostrà bon escriptor. Durant la guerra molta gent li deia "Mora", i això fa que de vegades semblin dues persones diferents.

Mostrà una incansable activitat durant la guerra. Entrà a Reus amb el coronel Francesch; participà, ja com a comandant, a l'atac a Berga; el 3/12/73 segrestà a Sant Salvador el batlle del Vendrell; es va batre a Torredembarra (5/11 i 6/12/73 i 15 i 16/4/74), a Vila-rodona (9/12) i Masllorenç (17/4/73).

Se'l troba a Puig-reig, Prades, Vic, Sant Vicenç de Calders, Montferri, Bellmunt, Breda, Blanes i Molins de Rei. Entrà al Vendrell la nit del 3 al 4/3/74. Col·laborà amb Tristany, Miret i Quico de Constantí, entre altres. El 15/5/74 fou ascendit a coronel.

Alós diu de Moore: *"Al principio se portó bien, era valiente y decidido... Mas luego se enorgulleció y se condujo muy duramente con los suyos y con el país"*.

Acabada la guerra no es va vendre als liberals, sinó que es mantingué com a lleial defensor del seu rei. Aquest l'ascendí a brigadier i li atorgà el títol de comte de Casa Moore. Marxà a l'exili, però en retornà en saber que la seva mare estava molt malalta. Fou delatat, detingut, jutjat i absolt. El 1893 residia ja obertament a Catalunya, on feia tasques de propaganda carlina. El 1894 escriví el llibre *Guerra de guerrillas* i publicà articles militars a la *Biblioteca Popular Tradicionalista*. El 1900 jugà un obscur paper en el frustrat alçament de Badalona.

Marxà altre cop a l'estranger. Residí primerament a la Catalunya francesa i després a Reeding (Pensilvània), fins que el pretendent Jaume III el nomenà el seu ajudant de camp. Morí el 6/7/1913 a Altmuster (Àustria).

Josep Pascual i Bertran

Conegut com a "Josepet de l'Artesà" i "Josepet de Vilanova" i –segons afirma Albert Virella (*Els anys tristos*, IEP, 1992)– "Mort de dins"; havia nascut a Sant Cugat Sesgarrigues el primer de març del 1843, però la família es traslladà a Vilanova.

Sortí a campanya, durant la tercera guerra, el 25/7/1873 i al cap de pocs dies tenia 60 homes, que als sis mesos ascendien ja al centenar i al cap de l'any eren 400. Es mogué preferentment pel Penedès i el Garraf, si bé apareix en altres punts de Catalunya en moltes ocasions. El 3/8 i 27/10 del 1873 estava a Sant Pere de Ribes; a primers de novembre i el 2/12, a Canyelles, on deturava les diligències. El 18/12, a Cubelles; el 3/3/74 altra vegada a Canyelles. Participà en l'entrada a Vic, amb el grau de capità, i a l'acció de Castellfolit de la Roca, com a comandant. Fou bon col·laborador de Miret i de Tristany. Pel doble atac a Molins de Rei fou ascendit a tinent coronel.

També destacà a Santa Coloma de Queralt i entrà a Vilafranca (20/3 i 16/4/74).